

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra asijských studií

BAKALÁRSKA PRÁCA

**Lexikologická analýza čínštiny: Úžitkové plodiny Severnej
Číny**

Lexicological Analysis of Chinese: Useful Crops of North China

Olomouc 2020

Alexandra Fillová

Vedúci diplomovej práce: Mgr. Kučera Ondřej, Ph.D.

Prehlasujem, že som bakalársku diplomovú prácu s názvom „Lexikologická analýza čínštiny: Úžitkové plodiny Severnej Číny“ vypracovala samostatne a uviedla som všetky použité pramene a literatúru.

V Olomouci dňa .....

Podpis .....

Anotácia

Autor:	Alexandra Fillová
Názov fakulty:	Filozofická fakulta
Názov katedry:	Katedra asijských štúdií
Názov práce:	Lexikologická analýza čínštiny: Úžitkové plodiny Severnej Číny
Názov práce po anglicky:	Lexicological Analysis of Chinese: Useful Crops of North China
Vedúci práce:	Mgr. Kučera Ondřej, Ph.D.
Počet strán:	39
Počet slov:	9498
Počet znakov (vrátane medzier):	Cca 64 000
Počet použitých zdrojov:	29
Kľúčové slová:	Lexikologická analýza, úžitkové plodiny, Severná Čína, proso, mohár, konope, broskyňa, gaštan, hruška, jujube, kaki, lieska, marhuľa, moruša, melón, kapusta

Pod'akovanie

Týmto by som sa chcela pod'akovať vedúcemu Mgr. Ondřejovi Kučerovi, Ph.D., za pomoc, usmernenie a cenné rady pri vypracovávaní tejto bakalárskej práce. Zároveň chcem pod'akovať mojej rodine a najbližším, ktorí pri mne stáli počas celého štúdia a písaní tejto práce.

Obsah

Edičná poznámka	6
Úvod.....	7
Metódy a postupy	9
1 Kategorizácia čínskych znakov	11
1.1 Piktogramy	12
1.2 Symboly	12
1.3 Ideogramy	12
1.4 Fonogramy	13
1.5 Variety.....	13
1.6 Výpožičky	14
2 Úžitkové plodiny	15
3 Severná Čína	17
3.1 Geografia.....	17
3.2 Vodstvo	18
3.3 Pôdy.....	18
3.4 Podnebie.....	19
4 Poľnohospodárstvo a domestikácia rastlín na území Severnej Číny	20
4.1 Archeologické náleziská	22
4.2 Kniha piesní <i>Shijing</i>	23
5 Analýza pôvodu znakov úžitkových plodín Severnej Číny	24
5.1 Obilniny.....	24
5.1.1 Zhrnutie.....	26
5.2 Strukoviny	27
5.3 Olejníny a textilné plodiny.....	28
5.4 Ovocie	29
5.5 Zelenina.....	33
Záver.....	34
Resumé	35
Bibliografia	36

Edičná poznámka

Pri prepise čínskych znakov som v práci použila štandardnú čínsku transkripciu *pinyin*. Geografické názvy, názvy dynastií, alebo archeologické náleziská, sú písané v *pinyin*, ale bez tónových značiek a sú napísané kurzívou, rovnako ako všetky názvy v latinčine. Tónové značky sú uvedené len pri analýze konkrétnych znakov. Názov úžitkových plodín Severnej Číny je písaný zjednodušenými znakmi a zároveň je pri ňom uvedený latinský názov (v zátvorke), anglický, český a slovenský názov. Ak je použitý tradičný zápis čínskeho znaku, je na tento jav vždy upozornené.

Úvod

S históriu ľudstva je spojená aj história rastlín, ktoré mali a stále majú obrovský význam pre človeka. Na to, aby boli ľudia schopní prežiť, si museli vedieť zabezpečiť dostatok potravy. Jedným zo spôsobov, bolo aj pestovanie rastlín, ktoré mali pre ľudí značný úžitok a význam. Tieto rastliny môžeme poznať aj pod názvom úžitkové, alebo kultúrne rastliny, medzi ktoré patria napríklad obilniny, strukoviny, ovocie, zelenina, olejniný, atď. Kultúrne rastliny, ako ich poznáme v dnešnej dobe, sú často vyšľachtené druhy, ktoré sa podarilo zložitými procesmi vypracovať do dnešnej podoby. Miesta pôvodu kultúrne dôležitých rastlín, sú rozmiestnené po celom svete a pôvod týchto rastlín je v mnohých prípadoch ťažko dohľadateľný. Dôležitú úlohu pri pestovaní úžitkových rastlín zohralo aj ich domestikovanie a vyšľachtenie do takej, formy, v akej ich poznáme dnes.

Lexikológia, je náuka o slove a slovnej zásobe a patrí do primárnych jazykovedných disciplín. Táto disciplína skúma slovnú zásobu z rôznych aspektov, medzi ktoré patrí aj sémantika alebo etymológia. Sémantika skúma významovú stránku slov a etymológia skúma ich pôvod.¹

Cieľom tejto práce je zistiť pôvod čínskych znakov využitých pri pomenovaní úžitkových plodín Severnej Číny. Na základe získaných informácií, o odhadovanom časovom období, v ktorom boli tieto plodiny na území Severnej Číny pestované a následnej analýze pôvodu znaku, ktorý je pre túto plodinu používaný.

Predmetom tejto práce sú kultúrne plodiny Severnej Číny, pretože táto oblasť je historicky, ekonomicky a kultúrne mimoriadne zaujímavá a mala dôležitú úlohu pri formovaní čínskej histórie. Touto oblasťou preteká Žltá rieka a v jej povodí sa nachádza niekoľko významných archeologických nálezísk, kde boli objavené pozostatky obydľí človeka spolu s náradím, nádobami a ostatnými predmetmi, ktoré boli v tej dobe používané.

V tejto práci budem skúmať vznik znakov úžitkových rastlín Severnej Číny, z toho dôvodu je prvá kapitola venovaná úvodu do kategorizácie znakov na základe ich vzniku. Táto kapitola je potrebná na priblíženie teórie vzniku konkrétneho znaku, pretože vďaka priradeniu znaku do konkrétnej kategórie, budem môcť zanalyzovať pôvod znakov rastlín, ktoré pochádzajú z tejto oblasti.

---

¹ JAROŠOVÁ, Alexandra [online]. Čo je náplňou práce oddelenia súčasnej lexikológie a lexikografie. *Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra*. [cit. 5.5.2020]. Dostupné z: https://www.juls.savba.sk/oddelenie_sucas_lexikologie_napl.html

V druhej kapitole sa nachádza stručný úvod k pojmu „úžitkové plodiny“, aké je ich základné rozdelenie, čo sú to kultúrne rastliny a do akého génového centra patria rastliny v tejto práci.

Ďalšia kapitola je venovaná základným geografickým informáciám o Severnej Číne, podstatné je konkretizovanie pojmu „Severná Čína“ a čo sa pod touto oblasťou poníma. Potrebné je taktiež v krátkosti popísať podnebie, vodstvo a pôdy tejto oblasti, ktoré sú dôležité pre priblíženie podmienok pre rast a pestovanie úžitkových rastlín v minulosti a v súčasnosti. V tejto kapitole stručne opíšem aj ako sa vplyvom rôznych faktorov v priebehu tisícročí zmenili podmienky na tomto území a či je táto zmena značná, alebo zanedbateľná.

Nasledujúca kapitola sa venuje histórii poľnohospodárstva a domestikácie rastlín v oblasti Severnej Číny, hlavne v období, ktoré bolo pre Čínu prelomové a zaznamenalo pokrok v pestovaní a kultivácii úžitkových rastlín. V tejto kapitole zmieňujem najčastejšie spomínané rastliny v odborných textoch, ktorých pôvod sa pripisuje oblasti Severnej Číny.

V poslednej kapitole sa už venujem konkrétnym úžitkovým rastlinám, informáciám o podmienkach, ktoré sú pre ich rast vyhovujúce, a kedy sa objavili prvé zmienky a odhady začiatku ich pestovania. Najdôležitejšou časťou tejto kapitoly bude etymologická analýza znakov konkrétnych rastlín a následné zhodnotenie zistených poznatkov.

Metódy a postupy

Na úvod bolo dôležité zamerať sa na konkrétnu oblasť Číny, ktorej čínske názvy úžitkových rastlín budem v tejto práci analyzovať. V tomto prípade, je cieľom oblasť Severnej Číny, odkiaľ pochádzajú plodiny s veľkým ekonomickým významom, či už pre Čínu alebo pre svet. Druhým krokom bolo vymedziť oblasť, ktorá sa považuje ako Severná Čína. Primárnym zdrojom na určenie skúmanej oblasti je kniha *The Archaeology of Early China: From prehistory to the Han dynasty* (Shelach-Lavi, 2015), z ktorej som čerpala najzákladnejšie informácie o geografii, podnebí, pôde a histórii tejto oblasti. Zároveň mi poskytla informácie o historických obdobiach, z ktorých pochádzajú archeologické nálezy, medzi ktorými boli aj pozostatky pôvodných rastlín, pestovaných v tejto oblasti. Na základe zistených názvov rastlín, som využila druhý dôležitý zdroj, knihu *Science & Civilisation in China, Volume 6:2* (Needham, 1985). Táto kniha poskytla k spomínaným rastlinám doplňujúce informácie o ich pestovaní, pôvode a v neposlednom rade aj príslušné čínske znaky, ktoré boli používané pre ich pomenovanie. Informácie o konkrétnych počtoch nájdených pozostatkov rastlín, som doplnila článkom *Plants and People from the Early Neolithic to Shang Periods in North China* (Lee et al., 2007), ktorý mi priblížil získané informácie o objavoch na archeologických náleziskách. Potvrdili sa informácie získané z predošlých zdrojov, až na to, že tento výskum sa orientoval len na región Yiluo, ktorý sa nachádza pri Žltej rieke v provincii Henan,

Na kapitoly o priblížení pojmu Severná Čína a o pestovaní a domestikácii rastlín na tomto území, som využila už spomínané zdroje a doplnila som informácie aj vďaka publikácii *Geografie Číny: učební materiál pro studenty sinologie* (Horálek, 2013).

Stručný úvod ku začiatkom poľnohospodárstva Severnej Číny, mi poskytli už spomínané zdroje a chýbajúce informácie som čerpala z článku *The Beginnings of Agriculture in the Far East* (Chang, 1970). Po vyhľadání a doplnení všetkých potrebných informácií k tejto problematike, som začala s analýzou znakov. Primárne boli pre mňa latinské názvy rastlín a názvy anglické, pretože mnohé druhy nemajú svoj oficiálny názov v slovenčine, alebo češtine, alebo existuje len ich rodové meno, zahrňujúce všetky typy rastlín s podobnými znakmi a nie je preložené ich druhové meno. Väčšina zdrojov použitých pri tejto práci je v anglickom jazyku a nomenklatúra konkrétnych rastlín bola v každom jazyku vytvorená individuálne. Z toho dôvodu som využila českú knihu *Užitkové rostliny tropů a subtropů* (Valíček, 2002), vďaka ktorej som k mnohým

rastlinám našla odpovedajúce české názvy. Keďže veľkú časť skúmaných úžitkových plodín tvoria také, o ktorých prvé zmienky siahajú aj do 7000 rokov pred n.l., alebo také, ktoré sa nevyskytli na našom území, nedá sa k nim dohľadať slovenský alebo český názov. V mnohých prípadoch v tejto knihe neboli konkrétne druhové mená, alebo sa tam plodina nenachádzala vôbec a tak pri niektorých názvoch neuvádzam druhové meno v českom a v slovenskom jazyku. Keďže študujem v Českej republike na Univerzite Palackého v Olomouci, z dôvodu prehľadnosti uvádzam aj české názvy k rastlinám, pretože nomenklatúra sa líši aj medzi českým aj slovenským jazykom. Práve pre to je dôležitou súčasťou aj anglický názov rastlín.

Pôvod rastlín zo zoznamu, ktorý som získala vďaka vyššie spomínaným zdrojom, som overila v knihe od autora Alphonse de Candolle, s názvom *Origin of Cultivated Plants* (Candolle, 1908). Tento autor bol jedným z prvých botanikov, ktorý skúmal pôvod rastlín, rozdelil ich do génových centier a vytvoril ich zoznam. Taktiež som využila databázu čínskych rastlín *eFloras.org.*, ktorá zoskupuje flóru Číny a poskytuje stručné informácie a používané čínske názvy ku rastlinám a ešte aj *Dictionary of Cultivated Plants* (Zeven, 1982), na overenie, či pôvod danej rastliny je zo Severnej Číny.

Na analýzu pôvodu čínskych znakov skúmaných rastlín, som použila internetový zdroj *www.zhongwen.com* a elektronický slovník *Wenlin*, kde som ku konkrétnemu znaku vedela nájsť ďalšie informácie o jeho vzniku a jeho zaradení do kategórií čínskych znakov, ktoré definujem v prvej kapitole práce. Pri tejto kapitole som na definíciu kategórií použila zdroje ako *Učebnice čínských znakov* (Kučera et al., 2005), *Hanská grammatologie* (Uher, 2013), *Ideogramy v moderní čínštině* (Slaměniková, 2013), *Čínské znakové písmo: synchronní model tradiční kategorizace* (Slaměniková, 2017).

1 Kategorizácia čínskych znakov

Základnou jednotkou čínskeho znaku je ťah, zoskupenie ťahov sa nazýva prvok a tieto prvky formujú znak ako taký. Znak je tvorený minimálne jedným ťahom a maximálne šesťdesiatimi štyrmi a najčastejší počet prvkov v znaku sú dva, tri alebo iba jeden.² Samotné prvky by mali dopomôcť k bližšiemu vysvetleniu významu konkrétneho znaku, pretože ich použitie v znaku nebolo náhodné, ale v dnešnej dobe je náročné túto súvislosť nájsť, keďže sa postupom času zmenila ich grafická stránka.³ Stále je však možné rozdeliť znaky do kategórií, na základe toho, ako vznikli, a ktorá súčasť určuje ich výslovnosť a význam. Rozdelenie znakov do týchto kategórií ale nie je úplne jednoznačné, v mnohých odborných textoch sa vyskytujú rôzne názory na ich rozdelenie. Pravdepodobne prvý, kto systematicky odôvodnil ich konkrétny význam bol *Xu Shen*⁴. Podľa tohto princípu sú znaky rozdelené do týchto kategórií: symboly, piktogramy, fonogramy, ideogramy, variety a výpožičky.⁵

Z týchto kategórií, prvé štyri rozdeľujú znaky podľa rôznych spôsobov konštrukcie nového znaku a ostávajúce dve kategórie obsahujú znaky, ktoré vznikajú novým použitím už existujúcej grafickej jednotky.⁶ V českých odborných publikáciách sa v súvislosti s kategorizáciou znakov vyskytuje aj rozdelenie týchto kategórií podľa toho, koľko prvkov obsahujú. Prvé dve kategórie (symboly a piktogramy) obsahujú základné znaky, kde je znak tvorený len jedným prvkom, ďalšie dve (fonogramy a ideogramy), zahŕňajú odvodené znaky, ktoré sú tvorené viac ako jedným prvkom. V ostávajúcich dvoch kategóriách (variety a výpožičky), sú zaradené znaky s iným použitím už existujúcej grafickej jednotky. Zoradenie kategórií v mojej práci je inšpirované odbornými publikáciami (*Učebnice čínskych znakov*, *Hanská grammatologie*, *Ideogramy v moderní čínštině* a *Čínské znakové písmo: synchronní model tradiční kategorizace*), ktoré sa zaoberajú kategorizáciou čínskych znakov a sú popisované práve v takomto poradí.

---

² KUČERA, Ondřej, UHER David a VYKOUKAL Jakub. *Učebnice čínskych znakov I*. 2005. s. xii.

³ Tamtiež, s. xiv

⁴ Grammatológ z dynastie Han (SLAMĚNÍKOVÁ, Tereza. *Ideogramy v moderní čínštině*. 2013. s. 23.)

⁵ Tamtiež, s. 24

⁶ Tamtiež, s. 25

1.1 Piktogramy

Kategória znakov, ktoré sú označované ako piktogramy, zahŕňa základné čínske znaky, ktoré zobrazujú tvary. Piktogramy schematicky znázorňujú obrysy zobrazeného predmetu a sú späté s danou jazykovou jednotkou, čiže sú nositeľmi konkrétneho významu a výslovnosti.⁷ Tým, že je piktogram úzko spätý so slovom konkrétneho jazyka a jeho významom a výslovnosťou, je odlišiteľný od klasického obrázku.⁸ Napríklad: 人 *rén* „človek“ (zobrazuje kráčajúcu osobu), 山 *shān* „hora“ (vrcholky hôr), 木 *mù* „strom“, 口 *kǒu* „ústa“, 火 *huǒ* „ohň“, 目 *mù* „oko“ atď. Piktogramy môžu byť použité ako samostatné znaky, ale sú aj súčasťou iných znakov, kde často dopĺňajú význam daného znaku, alebo tvoria jeho fonetickú zložku.

1.2 Symboly

Symboly sú druhou kategóriou základných znakov, kde sa význam znaku určuje symbolickými ťahmi, alebo pridaním ťahu, či ťahov už k existujúcemu piktogramu.⁹ Symboly môžu konkretizovať význam znaku aj za použitia len jedného ťahu, ktorý bližšie určí, čo daný znak znamená. Takýto jav môžeme vidieť napríklad v znakoch: 本 *běn* „koreň“, kde bol pridaný ťah do spodnej časti znaku pre strom 木, ktorý nám označuje, že koreň sa nachádza v spodnej časti stromu. Ďalším príkladom sú znaky, ktoré ako celok svojimi ťahmi naznačujú nejaký jav alebo smer, napríklad: 上 *shàng* „hore“ a 下 *xià* „dole“. Do tejto kategórie patria aj znaky pre číslovky, 一 *yī* „jedna“, 二 *èr* „dva“, 三 *sān* „tri“, kde počet ťahov a následné pridanie ďalšieho ťahu označuje prvé tri základné číslovky.

1.3 Ideogramy

Ako ideogramy označujeme znaky zložené z prvkov, ktoré tvoria výsledný význam znaku.¹⁰ Touto metódou vznikajú odvodené znaky, kde dochádza ku kompozícii dvoch a viac obrysových znakov do jedného ideogramu.¹¹ Znaky, ktoré takto vznikli, môžu byť utvorené aj zdvojením jedného prvku znaku, ako to je napríklad pri znakoch: 从 *cóng* „nasledovať“, kde zdvojenie znaku 人, označujúceho človeka, znázorňuje dve

---

⁷ SLAMĚNÍKOVÁ, Tereza. *Čínské znakové písmo: synchronní model tradiční kategorizace*. 2017. s. 38.

⁸ UHER, David. *Hanská grammatologie*. 2013. s. 170.

⁹ Tamtiež, s. 176

¹⁰ Kučera a kol., 2005, s. xiv

¹¹ Uher, 2013, s. 180

postavy, idúce za sebou, alebo pri znaku 林 *lín* „les“, kde je zdvojený determinatív¹² pre strom. Ako príklad na ideogramy zložené z dvoch rôznych prvkov som si vybrala často uvádzané znaky 男 *nán* „muž“, ktorý je zložený z determinatívov 田 *tián* „pole“ a 力 *lì* „sila“, z čoho sa dá vyvodiť význam tohto znaku. Ďalším, dobrým príkladom je znak 明 *míng* „jasný“, ktorý je kombináciou determinatívov 日 *rì* „slnko“ a 月 *yuè* „mesiac“. Ako príklad na ideogram, ktorý sa skladá z viac ako dvoch prvkov, uvediem znak 莽 *mǎng* „zarastené trávou / burinou“ pri ktorom je štyri-krát použitý determinatív pre výhonok.

1.4 Fonogramy

Do kategórie fonogramov, patria odvodené znaky, ktoré vznikli spojením tvaru predmetu a znením slova.¹³ Pri vzniku takéhoto znaku dochádza ku kombinovaniu dvoch funkčne odlišných jednotiek, sémantickej a fonetickej. Sémantická zložka sa nazýva aj determinatív, ktorý naznačuje význam znaku a fonetická zložka, ktorá určuje výslovnosť znaku sa nazýva fonetikum.¹⁴ Ide o najproduktívnejší spôsob vzniku nových znakov, keďže fonetickú stránku znaku tvorili už existujúce piktogramy, symboly alebo ideogramy a ak nevyhovovala fonetická značka zo žiadnej z týchto kategórií, vytvárali sa nové fonogramy.¹⁵ Fonetikum nemusí vždy určovať konkrétnu výslovnosť, v mnohých prípadoch výslovnosť naznačuje, tak isto, ako determinatív neurčuje konkrétny význam, len ho približuje. Príkladom fonogramu je napríklad znak 远 *yuǎn* „vzdialený“ kde je význam znaku približuje determinatív 辵 *chuò* „chodník“ a fonetikum 元 *yuán* určuje znenie. Ako ďalší príklad uvediem jeden z najčastejšie uvádzaných znakov ku tejto kategórii 妈 *mā* „mama“, skladajúci sa z determinatívu 女 *nǚ* „žena“ a fonetika 马 *mǎ* „kôň“. Príkladom, kde fonetikum zvukovú stránku len naznačuje, je napríklad znak 盆 *pén* „misa“ s determinatívom 皿 *mǐn* „nádoba“ a fonetikom 分 *fēn* „rozdeliť“.

1.5 Variety

Špecifická skupina čínskych znakov s názvom variety zahŕňa znaky, ktoré vznikli transfigurovaním. Definícia tejto kategórie podľa *Xu Shena* nie je úplne jasná, pretože podľa jeho definície variety vznikajú premenou grafiky časti znaku svojho synonyma, pričom si ponecháva ten istý determinatív, vďaka ktorému majú oba znaky rovnaký

¹² Vid' v podkapitole o Fonogramoch.

¹³ Slaměníková, 2013, s. 29

¹⁴ Kučera a kol., 2005, s. xv

¹⁵ Uher, 2013, s. 184

význam.¹⁶ Interpretácie tejto definície sú mnohokrát iné, ale vo všeobecnosti sa môžu ako variety považovať znaky, ktorých časť bola obmenená, ale stále majú rovnaký význam. Ako príklad je často uvádzaný znak 老 *lǎo* „starý“ a 考 *kǎo* „starec“. Je očividné, že radikál¹⁷ je u týchto znakov rovnaký, odlišuje sa len jeho spodná časť. Variety sa často nepovažujú za plnohodnotnú kategóriu, pretože znaky do nej zaradené, by podľa svojho vzniku mohli byť zaradené do už spomínaných kategórií. V prípade tohto príkladu patrí znak 老 ku piktogramom (znázorňuje starčeka s paličkou) a 考 ku fonogramom, kde fonetickú zložku tvorí spodná časť znaku 巧 *qiǎo*.¹⁸

1.6 Výpožičky

Poslednou kategóriou znakov sú výpožičky, ktoré vznikajú tak, že pre nové slovo, ktoré nemalo grafickú podobu, bol použitý už existujúci znak (piktogram, symbol, ideogram alebo fonogram) na základe podobného alebo rovnakého čítania konkrétneho slova. Hlavným dôvodom, pre vznik takýchto znakov, bolo to, že boli príliš zložité na zápis a taktiež využitím už existujúceho znaku nedošlo k rapidnému navýšeniu celkového počtu čínskych znakov. Negatívom tohto spôsobu vzniku nových znakov bolo to, že sa ku jednému znaku zrazu pripisovalo veľké množstvo nových významov. Mnohokrát tak dochádzalo k tomu, že pôvodný význam znaku upadal, alebo bolo nutné pridať ku znaku novú zložku na jeho odlíšenie.¹⁹ Príkladom výpožičky sú napríklad niektoré znaky, ktoré dnes označujú číselky a predtým mali iný význam, konkrétne to je pri znaku 八 *bā* „osem“, ktorý bol predtým symbol „rozdeliť“ (v súčasnosti zapisovaný 分 *fēn*), alebo pri znaku 九 *jiǔ* „deväť“, ktorý bol pôvodne piktogramom s významom „laket“ (v dnešnej podobe 肘 *zhǒu*). Ďalšími príkladmi sú napríklad znaky označujúce svetové strany 东 *dōng* „východ“, kedysi piktogram pre batožinu (teraz zapisovaný 橐 *tuó*) a 北 *běi* „sever“, ktorý bol ideogramom pre „chrbát“ (v dnešnej podobe ako 背 *bèi*).

---

¹⁶ Uher, 2013, str. 188

¹⁷ Radikál je prvok znaku, vďaka ktorému je ho možné vyhľadať v slovníku, nie je naviazaný na význam znaku (Kučera, 2005, s. xv)

¹⁸ SEHNAL, David. „Čínské znakové písmo, jeho povaha a vývoj“. In: *Z myšlenek a představ Žluté země* [online]. 2002. str. 155. [cit. 23.3.2020]. Dostupné z:

https://is.muni.cz/el/1421/jaro2014/KSCB107/47219477/Sehnal_2002_-_ZLUTA_ZEME_pismo.pdf

¹⁹ Slaměňíková, 2013, s. 31

2 Úžitkové plodiny

Rastliny, ktoré majú pre človeka veľký význam, úžitok, a sú využívané mnohými spôsobmi, či už ako potrava, dochucovadlo, farbivo alebo poskytujú iné užitočné látky, materiály alebo suroviny, sa nazývajú úžitkové plodiny (alebo rastliny). Tieto rastliny v určitej miere rastú voľne a nie je nutné nijakým spôsobom zasahovať do ich pestovania na to, aby poskytli úžitok pre človeka.

Na základe úžitku sa tieto rastliny rozdeľujú do skupín na:

- Obilniny
- Strukoviny
- Škrobnaté rastliny
- Rastlinné sladidlá
- Olejniny
- Ovocie
- Zelenina
- Korenie a aromatické rastliny
- Pochutiny
- Liečivé rastliny a omamné drogy
- Textilné rastliny
- Krmoviny
- Technické rastliny (ktoré majú ešte ďalšie rozdelenie, do ktorého patria rastliny poskytujúce elastoméry, rastliny poskytujúce gumy a slizy, rastliny poskytujúce živicu, rastliny poskytujúce triesloviny, rastliny poskytujúce farbivá, rastliny s insekticídnym účinkom, rastliny produkujúce vosky a energetické rastliny)
- Ostatné úžitkové rastliny (kde sú zaradené medonosné rastliny, rastliny s iným hospodárskym významom a rastliny okrasné, kultové a botanicky pozoruhodné)²⁰

Toto rozdelenie bude dôležité pri určení hlavnej podstaty rastlín, ktoré budem analyzovať, pretože aj ich konkrétny úžitok a zaradenie do skupiny, dopomôžu k určeniu etymológie znaku, ak sa daný prvok znaku používa aj pri iných názvoch rastlín pochádzajúcich z rovnakej skupiny.

---

²⁰ VALÍČEK, Pavel. *Úžitkové rastliny tropů a subtropů*. 2002. s. 74.

Medzi úžitkové rastliny patria ale aj kultúrne rastliny, ktoré Valíček definuje ako „druhy, ktoré pôsobením človeka získali ekonomicky významné alebo estetické vlastnosti, vďaka ktorým sú objektom a prostriedkom hospodárskej činnosti.“²¹ Takéto rastliny sa cielene šľachtia na dosiahnutie požadovaných vlastností. Svoje vlastnosti získavali dlhodobým pôsobením človeka, zo začiatku často aj bez jeho vedomia, avšak neskôr sa začali rastliny cieľavedome šľachtiť.²² Tým, že sa tieto rastliny cielene pestujú, majú aj miesta svojho pôvodu a keďže sa na danom mieste nachádza vysoká koncentrácia konkrétneho druhu kultúrnej rastliny, toto miesto sa nazýva génové centrum. Génové centrá sú rozmiestnené po celom svete, najčastejšie však v horských alebo tropických oblastiach, kde dochádza k intenzívnemu striedaniu ekologických faktorov na dané územie a populáciu.²³

Génové centrum, z ktorého pochádzajú skúmané rastliny v tejto práci, sa nazýva Východoázijské génové centrum. Do tejto oblasti patrí primárne Čína, Nepál, Japonsko, Severná Kórea a Južná Kórea. Čo sa týka druhovej rozmanitosti, toto centrum kultúrnych rastlín je jedno z najbohatších, a to hlavne v počte druhov zeleniny a ovocných stromov.²⁴ Významných predstaviteľov tohto génového centra tvoria aj druhy obilnín, strukovín alebo textilných rastlín, ktoré budem v práci ďalej spomínať. Oblasť, ktorou sa budem konkrétnejšie zaoberať, je severná Čína, ktorá patrí do tohto génového centra.

---

²¹ Valíček, 2002, s. 67

²² Tamtiež

²³ Tamtiež, s. 69

²⁴ Tamtiež, s. 70

3 Severná Čína

Pre túto prácu je dôležité definovať, čo sa myslí pod pojmom Severná Čína, pretože v odbornej literatúre býva tento pojem používaný na označenie oblasti Číny, ale v mnohých prípadoch sa môžeme stretnúť s nejednotnou predstavou, ktoré provincie patria do tejto oblasti. Keďže sa budem venovať úžitkovým a kultúrne a ekonomicky významným rastlinám, hlavnou oblasťou, kde boli pestované, je povodie Žltej rieky. Táto oblasť sa spolu s jej prítokom, riekou *Wei*, nazýva „kolískou Čínskej civilizácie“ a z veľkej časti je tvorená rovinami, ktoré boli vhodnejšie na obývanie a obzvlášť vhodné v období, kedy bolo poľnohospodárstvo hlavnou ekonomickou zložkou.²⁵ V minulosti a aj dnes sú rovinné územia Číny najviac osídlené čo dosvedčuje aj fakt, že aj napriek tomu, že tvoria len tretinu územia krajiny, v súčasnosti sú obývané tromi štvrtinami populácie.²⁶

3.1 Geografia

Hranice území najčastejšie tvoria rieky alebo pohoria, v prípade Severnej Číny je toto ohraničenie tvorené najmä pohoriami. Zo severnej časti ide o pohorie *Taihang*, nachádzajúce sa na území provincií *Shanxi*, *Henan* a *Hebei*, a pohorie *Yan*, taktiež v provincii *Hebei*, ale severne od Peking, hlavného mesta Číny. Južnú hranicu tvorí pohorie *Qinling*, popri ktorom tečie významná rieka *Wei*, nachádzajúce sa v provincii *Shaanxi*, *Qinling* zároveň tvorí prírodnú hranicu medzi severnou a južnou Čínou. Pri geografickom rozdelení Číny, patria do Severnej Číny provincie *Hebei*, *Shanxi*, autonómna oblasť Vnútorne Mongolsko a mestá s priamou správou Peking a *Tianjin*. Súčasťou Severnej Číny je ale aj Veľká čínska nížina, ktorá okrem provincie *Hebei*, zasahuje aj do provincií *Shandong*, *Henan*, *Anhui* a *Jiangsu*, tie sa však už zaraďujú do Východnej Číny. Z historického hľadiska je územie Severnej Číny jedno z najvýznamnejších, nakoľko sa tu nachádzala väčšina hlavných miest čínskych dynastií. Najdôležitejšia oblasť pre tento výskum je povodie Žltej rieky a jej stredný a dolný tok a hlavne archeologické náleziská v jej okolí, to znamená, že do tejto oblasti patrí aj provincia *Shaanxi*. Často sa v literatúre môžeme stretnúť aj s rozdelením tejto oblasti Číny na tzv. „pásma“, v tomto prípade sa rozdeľuje na severnú a južnú, kde hranicu tvorí Žltá rieka a jej prítok, rieka *Wei*.

---

²⁵ SHELACH-LAVI, Gideon. *The Archaeology of Early China: From Prehistory to the Han Dynasty*. 2015. s. 10.

²⁶ HORÁLEK, Adam. *Geografie Číny: učební materiál pro studenty sinologie*. 2013. s. 29.

3.2 Vodstvo

Územím Severnej Číny preteká niekoľko dôležitých tokov, najdôležitejší z nich je Žltá rieka, ktorá má obrovský kultúrny, ekonomický a poľnohospodársky význam pre celú Čínu. Spolu s Dlhou riekou už v minulosti slúžili nielen na transport, ale aj ako centrá ekonomickej aktivity a oblasti s vysokou hustotou populácie.²⁷ Čo sa týka dĺžky, Žltá rieka má viac ako 5400 km, a po Dlhej rieke je druhou najdlhšou riekou Číny a zároveň šiestou najdlhšou riekou sveta. Žltá rieka pramení v pohorí *Bayankala Shanmai* v provincii *Qinghai*. Jej názov vznikol na základe žlto-hnedej farby spôsobenej množstvom plavenín, tvorených najmä sprašou zo Sprašovej planiny, ktoré svojím prúdom prenáša.²⁸ Tie sa následne ukladajú na jej dolnom toku a pri ústí rieky do Východného mora, dôsledkom čoho sa v priebehu histórie niekoľkokrát premiestnilo koryto tejto rieky a dokonca aj jej ústie. Množstvo nánosov má značne negatívny vplyv na prietok rieky v rovinatej oblasti, keďže sa prúd v tejto oblasti spomaľuje a tak je zdrojom častých prírodných katastrof vo forme záplav. Neustály zdroj naplavenín má však aj svoje pozitíva, látky v naplavenej pôde prispievajú k úrodnosti pôdy nížiny²⁹, čo dopomohlo k vyhovujúcim podmienkam pre poľnohospodárstvo v tejto oblasti. V súčasnosti rieka ústi na území provincie *Shandong* do zálivu *Bohai*.

3.3 Pôdy

Ako už bolo spomenuté, do svojho dolného toku Žltá rieka naplavuje obrovské množstvo horniny, ktoré sa nazýva spraš. Tá sa následne ukladá pri brehoch rieky a spôsobuje tak upchávanie koryta a následné záplavy, ale vďaka jej pieskovitej štruktúre a malým čiastočkám, sa živiny dostávajú jednoduchšie k rastlinám a tak ponúka tento typ pôdy značne vhodné podmienky pre pestovanie a poľnohospodárstvo. Takáto pôda je najvhodnejšia pre pestovanie rastlín, ktoré dokážu rásť v suchých podmienkach a práve vzorky takýchto rastlín boli nájdené v oblasti, kde sa tento typ pôdy nachádza. Aj napriek nie ideálnym klimatickým podmienkam, je táto oblasť stále využívaná na pestovanie plodín a tvorí značný podiel na celkovom poľnohospodárstve krajiny a je jedným z najväčších poľnohospodárskych centier vôbec.³⁰

---

²⁷ Shelach-Lavi, 2015, s. 12

²⁸ Horálek, 2013, s. 66

²⁹ Shelach-Lavi, 2015, s. 12

³⁰ KEIGHTLEY, David N. *The Origins of Chinese Civilization*. 1983, s. 25.

3.4 Podnebie

Faktory ako sú, zemepisná šírka, vzdialenosť od oceánu a nadmorská výška ovplyvňujú klimatické podmienky na území Číny. Kombináciou týchto faktorov vznikli klimatické pásma, ktoré v tomto prípade tvoria skôr diagonálne línie naprieč krajinou.³¹ Členitosť krajiny a značný počet vysokých pohorí, taktiež svojim umiestnením vytvárajú prírodné hranice medzi monzúnovou a aridnou časťou krajiny.³² Podľa zjednodušeného rozdelenia môžeme rozdeliť Čínu na štyri klimatické pásma a jedno z nich je povodie Žltej rieky, nachádzajúce sa medzi 42 a 33 stupňami severnej zemepisnej šírky. Priemerná teplota v tejto oblasti sa v zime pohybuje okolo nuly, na jar sa pohybuje medzi 10-20° C, v lete 26-28° C a na jeseň je teplota približne 13-16° C.³³ Najväčším zdrojom zrážok je letný a zimný monzún, medzi ktorými bývajú obdobia sucha a práve v tejto oblasti je ročne menej ako sto dní so zrážkami.³⁴ Takýto počet daždivých dní vystačil na to, aby sa spomínaná oblasť stala významným centrom poľnohospodárstva. Selekcia pestovaných rastlín bola ovplyvnená týmito faktormi, a tak sa tu hlavne pestovali rastliny, ktorých doba pestovania počas roka bola relatívne krátka a boli odolné voči suchu.

Hlavným obdobím, ktoré je predmetom tejto práce, je pomerne dlhý časový úsek, približne od 7000 rokov pred n. l. až do 900 rokov nášho letopočtu. Za toto obdobie sa jednoznačne zmenilo aj podnebie. Niekoľko tisíc rokov pred týmto obdobím, tu prebiehala ľadová doba a teploty boli približne o šesť až deväť stupňov nižšie, ako sú priemerné teploty v súčasnosti. Potom nasledovalo zlepšenie a oteplenie, datované okolo 13 000 rokov p. n. l. a v priebehu ďalších tisícročí sa striedalo väčšinou už len suché a studené podnebie.³⁵ Mladšia doba kamenná³⁶, ktorá trvala približne medzi 8000 r. pred n. l. až 5000 r. pred n. l., sa vyznačuje oveľa vhodnejšími klimatickými podmienkami na život.³⁷ Počas tohto obdobia došlo k významným pokrokom ľudstva, či už to bolo z hľadiska výroby nástrojov a keramiky, ale hlavne čo sa týka rozvoja poľnohospodárstva.

---

³¹ Shelach-Lavi, 2015, s. 13

³² Horálek, 2013, s. 31

³³ ZHENG, Xueqin a DAI, Erfu. *Climate. The Plants of China: A Companion to the Flora of China*. 2015, s. 56-58.

³⁴ Tamtiež, s. 61

³⁵ LIU, Li a CHEN, Xingcan. *The Archaeology of China: From the Late Paleolithic to the Early Bronze Age* [online]. 2012, s.35. [cit. 25.3.2020].

³⁶ Označovaná aj ako *Neolit*

³⁷ WEISSKOPF, Alison. *Agricultural Crop Choices and Social Change in the Yellow River Valley, North Central China during the Late Neolithic and Early Bronze Age* [online]. s. 102. [cit. 3.4.2020].

4 Poľnohospodárstvo a domestikácia rastlín na území Severnej Číny

Poľnohospodárstvo je súhrn aktivít a znalostí, ako je napríklad: obrábanie pôdy, pestovanie úžitkových plodín, rybolov, chov zvierat, atď., vykonávaných s cieľom zabezpečiť potraviny pre obyvateľstvo, krmivo pre hospodárske zvieratá, alebo suroviny pre potravinársky, alebo ľahký priemysel. Je to rozsiahla činnosť, s obrovským významom pre Zem, konkrétnu krajinu v ktorej sa vykonáva, ale aj človeka ako takého. Nevyhnutnou zložkou poľnohospodárstva je pôda, ako miesto na vykonávanie niektorých poľnohospodárskych aktivít. Neustálym zdokonaľovaním techník, podmienok a vlastností produktov, ktoré sú výstupom tejto aktivity, sme dosiahli potravu, akú máme dnes a jej vývoj naďalej pokračuje. Jednou z týchto techník bola domestikácia rastlín, alebo inak nazývané aj zdomácnenie, ktoré je definované ako proces, pri ktorom človek vedome alebo nevedome krížením modifikuje genetickú stránku rastliny. Domestikáciou vznikajú nové druhy rastlín z ich divokých predkov, s kvalitnejšími vlastnosťami, ale zároveň so zníženou schopnosťou rastliny samostatne fungovať. Novovzniknuté rastliny sú preto čoraz viac závislé od ľudskej činnosti.³⁸

Na to, aby bolo možné skúmať pôvod znakov rastlín, pestovaných na území Severnej Číny, je potrebné určiť približné obdobie, kedy došlo k začiatku ich pestovania. Každá z úžitkových plodín je pestovaná pre nejaký úžitok a ten bol dosiahnutý častokrát až po jej vyšľachtení a zdokonalení jej vlastností.

Čína je známa tým, že jej poľnohospodársky systém vznikol nezávisle od iných oblastí na svete.³⁹ Dôvodom, prečo je v niektorých prípadoch severná Čína považovaná ako samostatný poľnohospodársky región, je ten, že tu aj navzdory nie dostatočne vyhovujúcim podmienkam, vzniklo množstvo nových rastlín, nezávisle od tropickej, pre pestovanie značne vyhovujúcej, južnej Číny.⁴⁰ Na rozdiel od Európy, Čína nekládla až taký dôraz na chov dobytky, zatiaľ čo v Európe boli tieto dve činnosti už od začiatku prepojené, najmä z dôvodu obrábania zeme a hnojenia. V Číne sa poľnohospodárstvo koncentrovalo hlavne na pestovanie úžitkových plodín, najmä obilnín.⁴¹ Záznamy o chove domácich zvierat nie sú tak početné, ako je to v prípade pestovania rastlín, pár

---

³⁸ Shelach-Lavi, 2015, s. 47

³⁹ Tamtiež, s. 45

⁴⁰ CHANG, The Beginnings of Agriculture in the Far East. *Antiquity*. [online]. 1970, s.182. [cit. 4.4.2020]. Dostupné z: doi:10.1017/S0003598X0004148X

⁴¹ NEEDHAM, Joseph. *Science & Civilization in China*, Vol. 6, Part 2.1985, s. 3

výskumov archeologických nálezísk z Mladšej doby kamennej, zaznamenalo známky domestikácie a chovu ošípaných. Najstaršie nálezy pochádzajú z oblastí sídla kultúry⁴² *Cishan*, ktorá sa nachádzala z väčšej časti na území terajšej provincie *Hebei*, pri pohorí *Taihang*, a kultúry *Jiahu*, ktorá bola situovaná blízko Žltej rieky na území provincie *Henan*. Taktiež boli nájdené pozostatky psov, ktorí v tom období už boli domestikovaní a slúžili na stráženie obydli a pri love zveri.⁴³

Nálezy a identifikácia domestikovaných rastlín a zvierat, pochádzajúcich z Mladšej doby kamennej, sú známkou prechodu od loveckého spôsobu života obyvateľstva, k poľnohospodárstvu, ktoré je definujúci prvok pre spomínanú dobu. Túto teóriu podporujú aj objavené nástroje, pripomínajúce kosáky, rýle, a sekery, ktoré predstavujú orientáciu obyvateľstva na úkony spojené s poľnohospodárstvom.⁴⁴

Vznik poľnohospodárstva bol však dlhotrvajúci proces a jeho presné obdobie a ani konkrétny rok nie je možné určiť. Začiatkom 20. storočia boli archeológom Johanom Gunnar Anderssonom prvý krát identifikované nálezy z okolia Žltej rieky, pochádzajúce z Mladšej doby kamennej. Na základe jeho nálezov, začali vedci formovať teórie o počiatku poľnohospodárstva na území severnej Číny a časovo ohraničili kultúru *Yangshao*, ktorá sa nachádzala pri Žltej rieke v tomto období. Jej začiatok bol určený na približne 5000 rokov pred n. l., avšak v roku 1980 boli objavené ďalšie pozostatky odhadované na 7000 rokov pred n. l., ktoré posunuli začiatok Mladšej doby kamennej v Číne. Zároveň boli objavené náleziská menších poľnohospodárskych kultúr, situovaných v strednom a dolnom toku Žltej rieky, ktoré aj napriek svojej veľkosti, tvorili významnú rolu pri rozvoji poľnohospodárstva.⁴⁵

Stredný tok Žltej rieky	Dolný tok Žltej rieky
<i>Erlitou</i> (cca 2100-1700)	<i>Longshan</i> (cca 2600-1900)
<i>Longshan</i> (cca 2800-2100)	<i>Dawenkou</i> (cca 4300-2600)
<i>Yangshao</i> (cca 5000-2800)	<i>Beixin</i> (cca 5500-4300)
<i>Cishan</i> a <i>Peiligang</i> (cca 6300-5000)	<i>Houli</i> (cca 6200-5500)
<i>Dadiwan</i> (pri prítoku Wei) (6200-5400)	<i>Donghulin</i> (cca 9000-7000)
	<i>Nanzhuangtou</i> (cca 10000-8000)

Tabuľka. č. 1: Chronológia menších kultúr situovaných pri Žltej rieke (v rokoch pred n.l.) (vlastné spracovanie podľa: Shelach-Lavi. 2000, s. 368 a 2015, s. 70)

⁴² V čínštine sú takto nazývané archeologické nálezy, 文化 *wenhua* „kultúra“ (Shelach-Lavi, 2015, s.69)

⁴³ Shelach-Lavi, 2015, s. 92-93

⁴⁴ Tamtiež, s. 94

⁴⁵ Tamtiež, s. 49-50

4.1 Archeologické náleziská

Najznámejšie náleziská, uvedené v tabuľke č. 1, predstavujú regionálne kultúry situované pri Žltej rieke, z ktorých nálezy objasňujú spôsob života, kultúru a činnosti, ktoré sú datované v Mladšej dobe kamennej. *Holocén*, alebo aj mladšie štvrtohory, je obdobie, ktorého začiatok je datovaný na približne 9700 rokov pred n. l. a trvá až do dnes. Keďže začiatok poľnohospodárstva sa na území Číny odhaduje okolo 8000 rokov pred n. l. a to definuje vznik Mladšej doby kamennej, musel byť zaznamenaný nejaký dôkaz, ktorý definoval, alebo aspoň priblížil jeho ohraničenie. Podľa doterajších poznatkov, dopomohli k jeho určeniu nálezy kultúr na území severnej Číny, ktoré sa tu nachádzali približne od 10000 rokov pred n. l. až do 7000 rokov pred n. l. Tri najznámejšie kultúry sa nazývajú *Nanzhuangtou*, *Hutouliang* a *Donghulin*. Prvé dve spomínané kultúry boli situované na území provincie *Hebei* a tretia sa nachádzala pri Pekingu. V pozostatkoch, ktoré pochádzali z týchto troch miest, sa našli hlavne náznaky ohniska, kamenné nástroje, nástroje z kostí a kosti zvierat. Významným objavom boli rastlinné pozostatky brestovca a prosa.⁴⁶

V období od 6000 rokov pred n. l., sa na tomto území nachádzali kultúry, v ktorých bol pozorovateľný prechod k poľnohospodárstvu. Podľa objavených pozostatkov budov veľkosti celkového náleziska, ale a aj objavených pohrebísk, sa odhaduje, že každá z týchto oblastí bola obývaná v priemere tak 200-300 obyvateľmi.⁴⁷ Postupom času spolu s hustotou obyvateľstva rástla aj rozloha obývaných miest.

Spolu s nálezmi používaných nástrojov, boli nájdené vzorky rastlín, ktoré boli týmito nástrojmi spracovávané. Významným objaveným predstaviteľom boli dva druhy mohár taliansky a proso siate (v tomto poradí *Setaria italica* a *Panicum miliaceum*), ktoré sú považované ako za prvé domestikované rastliny na tomto území. Nájdené boli na území spomínaných kultúr *Dadiwan*, *Cishan* a *Peiligang*. Zatiaľ najstarší nález prosa siateho (*Panicum miliaceum*) je z oblasti *Cishan*, a jeho odhadovaný „vek“ je cca 8000 rokov pred n. l., čo znamená, že by proso malo byť najstaršou domestikovanou rastlinou Číny.⁴⁸ Okrem obilnín, sa v priebehu tisícročí v týchto oblastiach našli pozostatky textilných a olejnatých rastlín, rôznych druhov zeleniny a ovocia, strukovín, atď. Konkrétnych zástupcov kultúrnych plodín a ich miesta nález, budem analyzovať v ďalšej kapitole.

---

⁴⁶ Shelach-Lavi, 2015, s. 54-55

⁴⁷ Tamtiež, s. 50

⁴⁸ Tamtiež, s. 91

4.2 Kniha piesní *Shijing*

Popri skúmaní pozostatkov po starších civilizáciách a kultúrach, je možné prvé zmienky kultúrne významných rastlín pozorovať aj v literatúre. *Shijing*, inými názvami *Kniha piesní*, *Kniha básní*, *Kniha poézie*, alebo aj *Tristo básní*, je najstaršia zbierka čínskej poézie. Táto zbierka je súčasťou tzv. *Piatich klasík*,⁴⁹ a existuje domnienka, že boli napísané *Konfuciom* (551-479 pred n. l.). Pravdepodobne básne napísalo viacej autorov a *Konfucius* ju len skompletizoval. Zbierku tvorí 305 básní z obdobia prvej polovice dynastie *Zhou* (1045-256 pred n.l.), nazývanej aj *Západná Zhou*, ktorá trvala v rokoch 1045-771 pred n. l. Básne pochádzajú prevažne z oblasti Žltej rieky,⁵⁰ pretože táto dynastia sa rozprestierala práve pri strednom a dolnom toku tejto rieky. Needham (1985), vo svojej knihe často odkazuje na rastliny, spomenuté v tejto zbierke a existuje aj štúdia s názvom *Economic plants of ancient north china as mentioned in Shih Ching*⁵¹, v ktorej jej autor vypísal najčastejšie spomínané ekonomické rastliny. Keďže rastliny, ktoré sú v nej spomenuté, môžu byť pôvodom z tejto oblasti, rozhodla som sa ich zakomponovať do môjho výskumu. Spomínam len tie rastliny, ktorých pôvod je pripisovaný severnej Číne a sú zmienené aj vo viacerých publikáciách a výskumoch.

Je odhadované, že sa v tejto zbierke spomína až 130 rôznych druhov rastlín, z toho je väčšina názvov dobre rozoznateľných, ale nachádzajú sa tu aj také, ktoré sú už zastaralé. Niektoré rastliny sú v zbierke spomínané len raz, alebo dva-krát, ale napríklad moruša a proso, sú spomínané viac ako desať-krát.⁵²

---

⁴⁹ *Shijing*. *Encyclopedia Britannica* [online]. c2020.[cit. 27.5.2020].Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/Shijing>

⁵⁰ *Shijing*. *Cambridge Chinese Classics* [online]. c2012-2017.[cit. 27.5.2020]. Dostupné z: <http://www.camcc.org/reading-group/shijing>

⁵¹ KENG, Hsuang. *Economic plants of Ancient North China*.

⁵² Tamtiež, s. 395

5 Analýza pôvodu znakov úžitkových plodín Severnej Číny

Na základe získaných informácií z mnohých zdrojov, zaoberajúcich sa touto problematikou a poskytujúcich bližšie informácie o archeologických nálezoch a získaných vzorkách rastlín, som spracovala informácie o prvých zmienkach daných rastlín a odhadovaných rokoch začiatku ich pestovania. Ako už bolo spomenuté, počiatky poľnohospodárstva v Číne, presnejšie na území Severnej Číny, sa odhadujú na obdobie okolo 8000 rokov pred n. l. Vzhľadom na vtedajšie klimatické, ekonomické a kultúrne podmienky, bola strava obyvateľstva z väčšiny tvorené vegetariánskou zložkou a ľahko a rýchlo dopestovateľné úžitkové rastliny s množstvom výživných látok boli jej základom.⁵³ Veľký počet úžitkových plodín, ktoré pochádzajú zo Severnej Číny, sa pestujú do dnes a majú stále značný ekonomický význam. V nasledujúcej časti sa nachádzajú rastliny, s pripisovaným pôvodom v Severnej Číne, rozdelené do skupín podľa ich úžitku. Pri každom zástupcovi je analyzovaný jeho čínsky názov, význam (sémantika) a jeho vznik.

5.1 Obilniny

V skúmanom období boli najčastejšie spomínaní zástupcovia z obilnín. Nesporne majú obrovský kultúrny význam nielen v severnej Číne, ale aj v Číne celkovo. Zástupcovia, ktorí pochádzajú z tejto skupiny, predstavujú úžitkové rastliny, ktoré sa považujú za jedny z prvých pestovaných rastlín v Číne. Ich pestovanie je považované ako za začiatok poľnohospodárstva a pestovania pre konkrétny úžitok pre človeka na území severnej Číny. Okrem zástupcov, ktorých uvediem nižšie, boli často spomínané aj nálezy ryže (*Oryza sativa*) a jačmeňa (*Hordeum vulgare*), ale tieto obilniny nie sú pôvodom z tejto oblasti,⁵⁴ a ich nálezy neboli tak početné, ako proso a mohár. Vďaka presunu obyvateľstva a predávania si znalostí, sa mohli tieto plodiny dostať z juhu aj na sever. Ryža 稻 *dào*; jačmeň/pšenica 麥 *mài*; proso 黍 *shǔ*; mohár 稷 *jì* a všeobecný znak pre strukoviny 菽 *shū*, sa v starších textoch objavovali ako tzv. 五穀 *wǔgǔ* (zjednodušené znaky: 五谷) „päť zrn“. Niekedy sa namiesto ryže uvádzala konopa 麻 *má*.⁵⁵ Toto označenie napovedá, že ich kultúrny význam je značný už nejakú dobu, aj keď nie všetky zo spomínaných rastlín sú dnes považované za obilniny.

---

⁵³ Needham, 1985, s. 423

⁵⁴ Tamtiež, s. 459

⁵⁵ Tamtiež, s. 432

Mohár taliansky (*Setaria italica*)

Anglický názov: foxtail millet, setaria millet

Český názov: bér vlašský

Čínsky názov: 谷子 *gǔzi*

- Piktogram
- 谷 *gǔ* „údolie rieky“
- 子 [prípona ku podstatným menám]

穀 *gǔ*

- 禾 *hé* = radikál „zrnko“
- Tradičný znak pre 谷
- Použitý aj pri označení *five grains*

稷 *jì*

- Ideogram
- 禾 *hé*, „zrnko“ a 畀 *cè* „pluh“
- „boh obilnín“

粟 *sù*

–

Jednou z najstarších plodín tejto oblasti, je mohár, ktorého prvý nález pochádza z 6500 pred n. l.⁵⁶ Za jej predka sa považuje *Setaria viridis*, ktorá je divokou formou, z ktorej bol mohár ľudskou činnosťou vyšľachtený.⁵⁷ Okrem podobného využitia, aké má proso, sa mohár môže používať aj k výrobe alkoholu.⁵⁸ Je vidieť odlišnosť už aj v latinskom a slovenskom názve, latinský názov vznikol z mylnej domnienky pôvodu tejto rastliny, ktorý bol vytvorený pred zistením odkiaľ táto rastlina pochádza.

---

⁵⁶ Shelach-Lavi, 2015, s. 91

⁵⁷ Needham, 1985, s. 436

⁵⁸ Vaíček, 2002, s. 86

Proso siate (*Panicum miliaceum*)

Anglický názov: broomcorn millet, common millet,⁵⁹ hog millet, panicum millet⁶⁰

Český názov: proso seté

Čínsky názov: 黍 *shǔ*

- Ideogram
- 禾 *hé* „zrnko“, 入 *rù* „vstúpiť, ísť do“, 水 *shuǐ* „voda“
- V prenesenom význame, „dať zrnko do vody“

稷 *jì*

- viac používaný pre mohár
- označuje proso, ktoré nemá škrob⁶¹

Tento predstaviteľ obilnín je podľa výskumu tiež jednou z najstarších domestikovaných plodín Východnej Ázie.⁶² Proso je odolné voči suchu a chladu, a nie je náročné na živiny v pôde, takže je vhodné na rast v aridných oblastiach.⁶³ Severná Čína mu poskytla vyhovujúce podmienky, keďže sa tam pestuje ešte aj dnes. U nás sa dnes pestuje už len ako súčasť zdravého stravovania, alebo ako krmivo pre exotické vtáctvo.⁶⁴ Vzorky boli nájdené na mnohých náleziskách, najznámejšie sú *Cishan*. Nálezy na miestach *Nanzhuangtou* a *Donghulin*, rozšírili záznam o používaní prosa až o 1000 rokov.⁶⁵ Jeho prvý doložený výskyt sa teda datuje od roku 8000 pred n.l. Čo sa týka výskytu na archeologických náleziskách, je táto plodina najrozšírenejšou a vyskytuje sa vo veľkých množstvách.

5.1.1 Zhrnutie

Aj keď majú tieto dve rastliny v slovenskom, českom aj anglickom jazyku odlišné názvy, v čínštine sa často ich znaky zamieňajú, alebo sa používa len jeden z nich. Prekvapujúce je, že aj napriek tomu, že podľa výskumov sú tieto dve plodiny prvé domestikované na tomto území a majú taký obrovský význam, ich názvy sa stále zamieňajú. Tento fakt zrejme ovplyvňuje to, že ich zmienky siahajú až do obdobia

⁵⁹ CONDOLLE, Alphonse de. *Origin of Cultivated Plants* [online]. 1908, s. 376. [cit. 29.4.2020]. Dostupné z: <https://doi.org/10.5962/bhl.title.23011>

⁶⁰ Keng, 1974, s. 398

⁶¹ Needham, 1985, s. 440

⁶² Tamtiež, s. 436

⁶³ Valíček, 2002, s. 85

⁶⁴ Tamtiež

⁶⁵ YANG, X., WAN, Z., PERRY, L., et al. Early millet use in northern China. *Proceedings of the National Academy of Sciences* [online]. 2012, s. 3729 [cit. 21.4.2020].

Mladšej doby kamennej. Existujú štúdie,⁶⁶ ktoré skúmajú aj obsah škrobu v konkrétnom zrnku rastliny, aby bolo možné ich od seba odlíšiť. Toto zistenie mi napovedalo, že je z ich rozlíšením problém už od začiatku, okrem iného tento fakt spomenul aj Needham.⁶⁷ Zároveň, sa pre obidvoch zástupcov používa minimálne 5 rôznych lexikálnych výrazov v čínštine. Uviedla som len najčastejšie spomínané. Táto problematika by určite postačila na rozsah jednej samostatnej práce.

5.2 Strukoviny

Dôležitá skupina úžitkových plodín, ktorá obsiahnutými látkami (bielkoviny), tvorí nevyhnutnú zložku stravy človeka, ale aj domácich zvierat. Svojím rastom a pôsobením baktérií do zeme uvoľňujú dusík a tým prispievajú k úrodnosti pôdy, zároveň je ich možné pestovať celoročne. Znak 菽 *shū* „strukoviny“, označuje celú skupinu zástupcov, ale v minulosti bol používaný pre hlavne pre sóju⁶⁸. Pôvod strukovín nie je stále jasný, avšak považujú sa tiež za jedny z prvých domestikovaných rastlín na svete. Napriek tomuto fakt, ich vzorky na archeologických náleziskách neboli početné. Strukoviny sú ako prvé spomínané v diele *Shijing*.⁶⁹

Sója fazuľová (*Glycine max*)

Anglický názov: soybean

Český názov: soja luštinatá

Čínsky názov: 豆 *dòu*

- Piktogram
- Znázorňuje nejakú nádobu, servírovaciu misu
- „nádobu“ = struk s fazuľami

大豆 *dàdòu*

- 大 *dà* „veľká“, 豆 *dòu* „fazuľa“
- významovo „veľká“

菽 *shū*

- 艸 *cǎo* „klíčky“ + 叔 *shū* , 赤 „fazuľa“ zbieraná 又 „rukou“ = strukoviny

⁶⁶ LU, H, J ZHANG, N. WU, K. LIU, D. XU, Q. LI a M. BENDAHMANE. Phytoliths Analysis for the Discrimination of Foxtail Millet (*Setaria italica*) and Common Millet (*Panicum miliaceum*). PLoS ONE [online]. 2009, 4(2) [cit. 2020-05-06]. DOI: 10.1371/journal.pone.0004448. ISSN 1932-6203. Dostupné z: <http://dx.plos.org/10.1371/journal.pone.0004448>

⁶⁷ Needham, 1985, s. 438

⁶⁸ Tamtiež, s. 511

⁶⁹ Tamtiež

Svetovo najvýznamnejšia a najrozšírenejšia strukovina, ktorá sa používa najmä v potravinárskom priemysle (hlavne v čínskej kuchyni). Nielenže sa dá jesť ako samotná, používa sa ako prísada do omáčok, polievok, a k dochuteniu masa alebo dokonca aj ako jeho náhrada. Je možné ju použiť aj na výrobu nápojov, ako je sójové mlieko, alebo káva. Svoje využitie má aj vo farmaceutickom priemysle (lecitín) a aj ako krmivo alebo súčasť farieb a lakov.⁷⁰ Jej prvá zmienka podľa Needhama, siaha do dynastie Zhou. Pozostatky sóje boli nájdené na mieste, kde sa nachádzala kultúra *Erlitou* (cca 1900-1500 pred n. l.). Vzorky z tohto miesta evokujú druh sóje, ktorý bol prechodom medzi jej predkom *Glycine soya* a jej terajšou formou. Jej divoká forma bola zaznamenaná už 7000 rokov pred n. l.⁷¹

5.3 Olejiny a textilné plodiny

Najstaršie olejiny pestované v Číne sú pravdepodobne repka a konopa.⁷² Keďže bola konopa zároveň používaná aj ako textilná plodina, skĺbila som tieto dve skupiny úžitkových plodín do jednej.

Konopa siata (*Cannabis sativa*)

Anglický názov: hemp

Český názov: konopí seté

Čínsky názov: 麻 *má*

– 广 *guǎng* „širkoý, rozťahnutý“ a 林 *lín* „niečo rovnakého tvaru“

– „rozložené lity konope“ – na sušenie

苧 *jū*

– „Samičia rastlina konopy“

Konopa siata bola v Číne najviac využívaná pre svoje vlákno, ktoré má dobré technické vlastnosti, je pevné a dlho vydrží aj pri nevyhovujúcich podmienkach. Používa sa najmä na výrobu predmetov, ktoré sú vystavené nepriaznivému počasiu, alebo množstvu vody. Vyrábajú sa z nej laná, plachty, koberce, hadice, atď.⁷³ Zároveň jej semiačka obsahujú až 30 % oleja, ktorého použitie bolo v Číne časté, či už ako (najhorší) olej na varenie, alebo olej do lampy.⁷⁴ Ako už bolo spomenuté, konopa sa tiež zarad'ovala

---

⁷⁰ Valíček, 2001, s. 93

⁷¹ Lee et al., 2007, s. 1089

⁷² Needham, 1985, s. 519

⁷³ Valíček, 2002, s. 324

⁷⁴ Needham, 1985, s. 521

do skupiny *five grains*, keďže jej semiačka sa pravidelne používali. Postupom času sa ale zmenil jej spôsob využitia a aj skupina rastlín, do ktorej sa zaraďuje. Jej prvé pozostatky sa našli na náleziskách v *Yangshao* a *Longshan*. Keightley taktiež popisuje, že jej využitie nebolo len ako textília a zdroj oleja, ale boli zaznamenané aj použitia konopy ako drogy, a popisuje aj dve možné interpretácie znaku 麻, ako niečo „početné a chaotické“ alebo „zncitlivené a omráčené“.⁷⁵

5.4 Ovocie

Skupina úžitkových plodín so širokým spektrom úžitku a prospechu pre ľudský organizmus. Nielen že obsahujú množstvo živín a telu prospešných látok, spestrujú našu stravu, ale aj ponúkajú rôznu variáciu chutí, tvarov a farieb. Po celom svete je obrovská rozmanitosť druhov ovocia, najproduktívnejšou oblasťou sú najmä trópy a subtrópy.⁷⁶ Ovocie je jedna z najvýznamnejších skupín úžitkových plodín a aj jednou z najpočetnejších. Zo severnej Číny pochádza niekoľko druhov ovocných stromov a kríkov. Niektoré druhy ovocných stromov buď vyhynuli, alebo ostali na území svojho pôvodu a ďalej sa nerozšírili. Na náleziskách je tiež ťažké dohľadať zástupcov ovocia zo severnej Číny, tak čerpám len zo slovníkov a zoznamov rastlín s pôvodom v tejto oblasti. Jediný dôkaz môže byť nález 3 zástupcov z čeľade Ružovitých (*Rosaceae*) na nálezisku *Tianposhuiku* z kultúry *Erligang*,⁷⁷

Väčšinu druhových mien uvedených ovocných stromov nenájdem v slovenskom, českom ani anglickom jazyku. Existuje k nemu maximálne latinský názov. Preto druhové názvy uvádzam len k rastlinám, ktoré ju majú priradenú a ostatné uvádzam všeobecne.

Broskyňa (*Prunus persica*)

Anglický názov: peach

Český názov: broskev

Čínsky názov: 桃 *táo*

– Fonogram / Ideogram

– 木 *mù* „strom“ s fonetikom 兆 *zhào* „znamenie“

Tak ako pri Mohári talianskom, je latinský názov broskyne vytvorený na základe nepresných informácií. Na území Číny je pestovaných veľa druhov broskyne, ale

---

⁷⁵ Keightley, 1983, s. 35

⁷⁶ Valíček, 2002, s. 135

⁷⁷ Liu et al.

v archeologických náleziskách zatiaľ nie sú zaznamenané ich nálezy. Táto skutočnosť môže súvisieť s tým, že sa broskyne primárne nepestovali, ale boli objavené ich divoké druhy pri rúbaní lesov a rozširovaní obrábanej pôdy.⁷⁸ V dnešnej dobe sa v Číne pestuje množstvo druhov, nie len kvôli jej ovociu, ale aj kultúrnemu významu. Broskyňa sa označuje aj ako „ovocie dlhovekosti“, pripisujú sa jej mystické sily a je s ňou spojených niekoľko legiend.⁷⁹ Jej znak sa tak kľudne môže označovať aj ako ideogram.

Ďatla/jujuba (*Zizyphus jujuba*)

Anglický názov: jujube

Český názov: cicimek

Čínsky názov: 枣 *zǎo*

– 束 *cì* „trň“

棗 *zǎo*

– dva-krát použitý prvok trň, dôraz na to, že rastlina má trne

棘 *jí*

– dva-krát použitý prvok trň, umiestnené vedľa seba

– označujú staršieho predka, divokú jujubu

V minulosti latinsky označovaná aj ako *Zizyphus vulgaris*, čo je chybné označenie, lebo zahŕňa aj indický druh. Vyššie spomínaná jujuba je čínskeho pôvodu. Je to blízky príbuzný trňovitého kríku, pre to sa v jej znaku kladie dôraz na tento jav. Výskumy zaznamenávajú vzorky jujuby z Mladšej doby kamennej, ale nie je jasné, či to je nová jujuba, alebo jej divoký predok. Spolu s gaštanom, a lieskovým orechom boli v tej dobe považované ako vzácne dary pre nevestu a ženícha. Jujuba sa môže jesť čerstvá alebo usušená, má vysoké výživové hodnoty.⁸⁰

Hruška (*Pyrus pyrifolia*)

Anglický názov: pear

Český názov: hrušeň

Čínsky názov: 梨 *lí*

⁷⁸ Keightley, 1983, s. 34

⁷⁹ Tamtiež

⁸⁰ Keightley, 1983, s. 33

– 木 *mù* „strom s fonetikom 利 *lì* (zrnko a nožík)

梨子 *lízi*

– (s príponou pre podstatné meno)

Pôvodom z Číny je niekoľko druhov hrušiek, v tomto prípade je pre ich pomenovanie použitý aj druhý čínsky znak, približujúci ich rodové meno, ako je to napríklad pri 沙梨 *shālí* (*Pyrus serotina*) anglicky nazývaná aj „sand pear“ a 白梨 *báilí* (*Pyrus bretschneideri*), po anglicky „white pear“. ⁸¹ V prvej menovanej, je použitý znak 沙 *shā* s významom „púšť“, ktorý je pravdepodobne odvodený od oblasti, z ktorej táto hruška pochádza, keďže oblasť Žltej rieky sa nachádza v blízkosti púšte. V druhom názve, je prvý znak 白 *bái* „biela“, ktorý pravdepodobne odkazuje na jej farbu. V našom jazyku sú všetky hrušky pochádzajúce z Ázie, nazývané „nashi“.

Hurma, hurmikaki (*Diospyros kaki*)

Anglický názov: persimmon

Český názov: tomel

Čínsky názov: 柿 *shì*

– 木 *mù* „strom“ s fonetikom 市 *shì* „mesto, trh“, ktorý môže znamenať aj význam spojený s predávaním tohto ovocia

柿子 *shìzi*

– s príponou pre podstatné meno

Hurma je žltá až oranžová plodina sladkastej chuti, podobná rajčine, ktorá je zaradovaná do ovocia. ⁸² V súčasnosti je vo veľkom pestovaná v severnej Číne a v Japonsku. Jej ovocie môže byť konzumované surové, ale aj sušené, pretože poskytuje množstvo výživných látok. Nálezy siahajú až do Mladšej doby kamennej, ale môžu sa týkať aj jej divokých predkov, z ktorých bola vyšľachtená jej dnešná podoba. ⁸³

Gaštan (*Castanea mollissima*)

Anglický názov: chestnut

Český názov: kaštanovník

Čínsky názov: 栗 *lì*

---

⁸¹ Keightley, 1983, s. 35

⁸² Valíček, 2002, s. 161

⁸³ Keightley, 1983, s. 35

- 木 *mù* „strom“ a 西 *xī* „západ“, ktorá je náhradou prvku, ktorý znázorňoval ovocie visiace zo stromu a už sa nepoužíva

栗子 *lizi* (s príponou pre podstatné meno)

Lieska (*Corylus heterophylla*)

Anglický názov: (chinese) hazelnut

Český názov: líska

Čínsky názov: 榛 *zhēn*

- 木 *mù* „strom“ a 秦 *qín* „dynastia Qin“

榛子 *zhēnzi* (s príponou pre podstatné meno)

Gaštan spolu s lieskou sú dôležitými ovocnými stromami Severnej Číny, ktoré boli často spomínané v *Shijing* a ich pozostatky boli nájdené v období medzi 4300 pred n. l. až 200 rokov nášho letopočtu.⁸⁴

Moruša biela (*Morus alba*)

Anglický názov: mulberry

Český názov: morušovník bílý

Čínsky názov: 桑 *sāng*

- 木 *mù* „strom“ ošetrovaný viacerými (3) „rukami“ 又 *yòu*

Najčastejšie spomínanou rastlinou v zbierke *Shijing*, bola moruša. Vyskytovala sa v piesňach až Najskorší záznam o moruši je okolo 2600-2300 pred n. l. na základe nájdenej kukle priadky morušovej, ktorá produkuje hodváb. Moruša je nízky strom, z ktorého plody sú jedlé a je možné z nich vyrábať víno, alebo zaváraniny, koláče, atď.⁸⁵ Z použitého znaku pre morušu vyplýva, že sa jej plody musia zbierať ručne a že ide o strom. Už spomínaná priadka morušová a tvorba hodvábu, je veľkým prínosom pre spoločnosť, preto sa moruša nachádzala v diele *Shijing* tak frekventovane.

⁸⁴ Keightley, 1983, s. 35

⁸⁵ Valíček, 2002, s. 174

5.5 Zelenina

Najspomínanejšími predstaviteľmi zeleniny, boli zástupcovia z čeľade *Brassicaceae* a to najmä *Brassica rapa*, ktorá sa okrem zeleniny, môže zaraďovať aj do olejnatých rastlín. S názvami a priradenými druhmi plodín je v tejto čeľadi značný problém. Zástupcovia a ich latinské mená sa často zamieňajú a nie je úplne jednoznačné, ktorý názov je správny. Do zeleniny patrí aj cukrový melón, ktorého pôvod je taktiež pripisovaný tejto oblasti.

Melón cukrový (*Cucumis melo*)

Anglický názov: muskmelon

Český názov: meloun cukrový

Čínsky názov: 甜瓜 *tiánguā*

- 甜 *tián* „sladký“ je v názve použitý pre chuť melónu a 瓜 *guā* „melón, uhorka“ je piktogram pre rastlinu rodiacu tieto plody

Kapusta poľná (*Brassica campestris/rapa*)

Anglický názov: turnip

Český názov: brukev

Čínsky názov: 蕒 *fēng*

- zjednodušený radikál 艹 *cǎo* v hornej časti s významom „tráva“, v dolnej časti fonetikum 封 *fēng*

Brassicae je najproblémovejšia čeľaď, z ktorej pochádza tento predstaviteľ. Pod jej latinským názvom *campestris* sa označuje viac druhov z tejto čeľade a zároveň aj pod názvom *rapa*. Je to veľmi významná čeľaď a poľnohospodárske využitie plodín, do nej patriacich, je dosť obširne. Či už ide o využitie na výrobu oleja, textilných tkanín, alebo ako zdroj potravy.⁸⁶ Valíček pod latinským názvom *Brassica rapa*, označuje druh „řepice olejná“, ktorú prirovnáva k repke olejnej.⁸⁷ Pojem *campestris* sa u Valíčka nenachádza, na definovanie poddruhov tejto čeľade používa iné latinské názvy. Vo všeobecnosti však všetky patria do tejto čeľade a tak je možné, že ich názvy stále nie sú jasné a jednoznačné, práve z tohto dôvodu.

---

⁸⁶ Valíček, 2002, s. 202

⁸⁷ Tamtiež, s. 123

Záver

V tejto práci som analyzovala niekoľko čínskych znakov pre úžitkové plodiny severnej Číny, pretože táto kultúrne významná oblasť Číny má zásluhu na pôvod veľmi známych a významných kultúrnych plodín. Analýze predchádzal výskum, kde som musela definovať spôsoby vzniku znakov, čo sa považuje za úžitkovú plodinu, o akú oblasť severnej Číny sa budem vo výskume zaoberať a kde všade sa nachádzali náleziská pôvodných plodín severnej Číny, alebo v ktorých dielach sa tieto plodiny spomínajú.

Vo svojej analýze som narazila na niekoľko problémov, pôvody úžitkových rastlín stále nie sú úplne jasné. K výskumu je málo literatúry, ktorá je najpočetnejšia je v prípade obilnín prosa a moháru, ktoré sa považujú za prvé domestikované rastliny na tomto území, názvy týchto rastlín stále nie sú jednotné a veľakrát sú títo zástupcovia medzi sebou zamenení. V publikáciách o pôvodnej flóre Číny Predstavitelia ovocia, označovaní ako pôvodom zo severnej Číny, nie sú v mnohých prípadoch prítomní v nálezoch na archeologických náleziskách. Napriek tomu, sa vyskytovali v rôznych publikáciách, ale informácie k nim boli veľmi krátke a zároveň taktiež nebolo možné dohľadať správny názov v slovenčine, ani češtine, pretože druhové mená označujú zástupcov, ktorí sa na našom území vôbec nemuseli vyskytnúť. Niektoré plodiny pochádzajú z viacerých génových centier a tak ich latinský názov môže pôsobiť, že pochádzajú z inej oblasti.

Čo sa týka samotných znakov, väčšinu tvorili ideogramy, čiže obsiahnutými prvkami v znaku sa približne dá určiť ich význam. Išlo hlavne o prvok 禾 „zrnko“ nachádzajúce sa u obilnín a 木 „strom“ nachádzajúcich sa v znakoch pre ovocné stromy. Pokiaľ boli pri rastline uvedené dva znaky, väčšinou išlo o príponu 子, ktorá sa pridáva pri niektorých podstatných menách, alebo ide o znaky, ktoré bližšie určujú konkrétny druh rastliny, ako to bolo napríklad v prípade hrušky. Pôvod niektorých plodín je v niektorých prípadoch pripisovaný Japonsku, aj napriek tomu, že sa ich pôvod pripisuje severnej Číne. Tieto rastliny neuvádzam, pretože dostupná literatúra sa nevenuje tejto problematike do hĺbky. Tieto plodiny mohli byť pestované na oboch miestach zároveň a v rovnaký čas, tým pádom je ťažké nájsť dôkaz, kde sa nachádzali skôr. Fakt, že tieto plodiny pochádzajú z jedného génového centra je dostačujúci na uvedomenie si, že pochádzajú z približne rovnakej oblasti, ktorá sa ťažko bližšie konkretizuje.

Resumé

The aim of this work is to determine the origin of Chinese characters used in the naming of useful crops of North China. I will analyse used chinese characters based on the information obtained, the estimated time period in which these crops were grown in the territory of North China and the origin of chinese characters used for this crop. The main objective will be to determine the origin of crop names and to justify the origin of these names.

Bibliografia

CONDOLLE, Alphonse de. *Origin of Cultivated Plants* [online]. New York: D. Appleton and Company, 1908, 468 s. [cit. 29.4.2020]. Dostupné z: <https://doi.org/10.5962/bhl.title.23011>

COWAN, C. Wesley, WATSON, Patty Jo a BENCO, Nancy L. *The origins of agriculture: An international perspective*. Nové vydanie. Tuscaloosa: University of Alabama Press, 2006, 224 s. ISBN 9780817353490.

HONG, De-Yuan, BLACKMORE, Stephen. *The Plants of China*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015, 475 s. ISBN 978-1-107-07017-2.

CHANG, K-C. The Beginnings of Agriculture in the Far East. *Antiquity* [online]. 1970, 44(175), s. 175-185. [cit. 4.4.2020]. Dostupné z: [doi:10.1017/S0003598X0004148X](https://doi.org/10.1017/S0003598X0004148X)

HORÁLEK, Adam. *Geografie Číny: učební materiál pro studenty sinologie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, 179 s. ISBN 9788024438399.

KEIGHTLEY, David N. *The Origins of Chinese Civilization*. Los Angeles: University of California Press, 1983, 617 s. ISBN 9780520042292.

KENG, Hsuan. Economic Plants of Ancient North China as Mentioned in "Shih Ching" (Book of Poetry) [online]. *Economic Botany*, 1974, Vol. 28, no. 4, s. 391-410. [cit. 2.5.2020]. Dostupné z: www.jstor.org/stable/4253534.

KUČERA, Ondřej, UHER David a VYKOUKAL Jakub. *Učebnice čínských znaků*. I. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005, xx, 237 s. Učebnice. ISBN 8024411198.

JAROŠOVÁ, Alexandra. Čo je náplňou práce oddelenia súčasnej lexikológie a lexikografie [online]. *Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra*. [cit. 5.5.2020]. Dostupné z: https://www.juls.savba.sk/oddelenie_sucas_lexikologie_napl.html

LEE, Gyoung-ah, LIU, Li a CHEN, Xingcan. *Plants and People from the Early Neolithic to Shang Periods in North China*. Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America [online]. 2007, **104**(3), 1087 [cit. 25.2.2020]. DOI: 10.1073/pnas.0609763104. ISSN 00278424. Dostupné z: <https://www.pnas.org/content/104/3/1087>

LIU, Li a CHEN, Xingcan. *The Archaeology of China: From the Late Paleolithic to the Early Bronze Age* [online]. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, 475 s., [cit. 25.3.2020]. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?lr=&hl=sk&id=oX6gs6TAZdEC&dq=the+archaeology+of+early+china&q=north+china#v=onepage&q&f=false>

LU, Houyuan, ZHANG, Jianping, WU, Naiqin, LIU, Kam-biu, XU, Deke, LI, Quan a BENDAHMANE, Mohammed. Phytoliths Analysis for the Discrimination of Foxtail Millet (*Setaria italica*) and Common Millet (*Panicum miliaceum*). *PLoS ONE* [online]. 2009, 4(2) [cit. 29.4.2020]. DOI: 10.1371/journal.pone.0004448. Dostupné z: <http://dx.plos.org/10.1371/journal.pone.0004448>

NEEDHAM, Joseph. *Science & Civilization in China*, Vol. 6, Part 2. Cambridge: Cambridge University Press, 1985. xxvii 724 s. ISBN 0521250765.

SEHNAL, David. „Čínské znakové písmo, jeho povaha a vývoj“. In: *Z myšlenek a představ Žluté země* [online]. Brno: Moravské zemské muzeum, 2002, s. 145–160. [cit. 23.3.2020]. https://is.muni.cz/el/1421/jaro2014/KSCB107/47219477/Sehnal_2002_-_ZLUTA_ZEME_pismo.pdf

SHELACH-LAVI, Gideon. *The Archaeology of Early China: From Prehistory to the Han Dynasty*. New York: Cambridge University Press, 2015, 373 s. ISBN 9780521145251.

SHELACH-LAVI, Gideon. The Earliest Neolithic Cultures of Northeast China: Recent Discoveries and New Perspectives on the Beginning of Agriculture. *Journal of World Prehistory* [online]. 2000, **14**(4), s. 363-413 [cit. 25.4.2020]. DOI:

10.1023/A:1011124209079. ISSN 08927537. Dostupné z:
<http://link.springer.com/10.1023/A:1011124209079>

Shijing. *Encyclopedia Britannica* [online]. c2020.[cit. 27.5.2020].Dostupné z:
<https://www.britannica.com/topic/Shijing>

Shijing. *Cambridge Chinese Classics* [online]. c2012-2017.[cit. 27.5.2020]. Dostupné z:
<http://www.camcc.org/reading-group/shijing>

SLAMĚNÍKOVÁ, Tereza. *Čínské znakové písmo: synchronní model tradiční kategorizace*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2017, 291 s. Monografie. ISBN 9788024451817.

SLAMĚNÍKOVÁ, Tereza. *Ideogramy v moderní čínštině*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, 164 s. ISBN 9788024439099.

UHER, David. *Hanská grammatologie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, 334 s. ISBN 9788024438665.

VALÍČEK, Pavel. *Užitkové rostliny tropů a subtropů*. Vyd. 2., upr. a dopl. Praha: Academia, 2002, 486 s. ISBN 8020009396.

WEISSKOPF, Alison. *Agricultural Crop Choices and Social Change in the Yellow River Valley, North Central China during the Late Neolithic and Early Bronze Age*. University College London [online]. [cit. 3.4.2020]. Dostupné z:
https://www.academia.edu/3242852/Agricultural_Crop_Choices_and_Social_Change_in_the_Yellow_River_Valley_North_Central_China_during_the_Late_Neolithic_and_Early_Bronze_Age

YANG, X., Z. WAN, L. PERRY, et al. Early millet use in northern China. *Proceedings of the National Academy of Sciences* [online]. 2012, 109(10), s. 3726-3730. [cit.27.4.2020]. DOI: 10.1073/pnas.1115430109. ISSN 0027-8424. Dostupné z:
<http://www.pnas.org/cgi/doi/10.1073/pnas.1115430109>

ZEVEN, A. C., WET, J. M. J. de. *Dictionary of Cultivated Plants* [online]. Wagenigen: Centre for Agricultural Publishing and Documentation, 1982, 263 s. [cit. 20.4.2020]. ISBN 9022007855. Dostupné z:
<https://library.wur.nl/WebQuery/wurpubs/fulltext/350203>

ZHENG, Xueqin a DAI, Erfu. Climate. *The Plants of China: A Companion to the Flora of China*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015, 475 s. ISBN 9781107070172.

Internetové registre a slovníky:

<http://www.efloras.org>

<https://www.hanziyuan.net/>

<http://www.zhongwen.com>